

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»
Навчально-науковий інститут психології**

Кафедра психології

Новікова Тетяна Миколаївна

УДК 159.942-057.874

Кваліфікаційна робота

**Психологічні особливості розвитку вміння молодших школярів
управляти своїми емоціями**

053 «Психологія»

«Психологія»

Подається на здобуття освітнього ступеня бакалавр

Кваліфікаційна робота містить результати власних доробок. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Т.М. Новікова

Науковий керівник Сингаївська Ірина Валентинівна, кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри психології

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	6
1.1. Визначення поняття "емоції" та їх класифікація	6
1.2. Особливості емоційної сфери молодших школярів	17
1.3. Розвиток емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку	22
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВМІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УПРАВЛЯТИ СВОЇМИ ЕМОЦІЯМИ	31
2.1. Методологічне обґрунтування дослідження особливостей вміння управляти своїми емоціями	31
2.2. Організація та методи дослідження психологічних особливостей розвитку емоційної сфери молодших школярів ...	36
Аналіз результатів дослідження	40
Висновки до розділу 2	52
РОЗДІЛ 3 ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	54
3.1. Педагогічна підтримка розвитку емоційної сфери молодших школярів	54
3.2. Реалізація психологічних та педагогічних умов, які забезпечують підтримку розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку	63
3.3. Програма розвитку вміння молодших школярів управляти своїми емоціями	77
Висновки до розділу 3	80
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	93

РЕФЕРАТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

«Психологічні особливості розвитку вміння молодших школярів управляти своїми емоціями»

Одним із проявів форми переживання людиною свого ставлення до різних об'єктів є почуття та емоції. Емоції та почуття включаються у всі психічні процеси та стани людини. Будь-які прояви активності особистості супроводжуються емоційними переживаннями. Вони виникають у процесі діяльності і впливають на те, як вона протікає. Чим старшою стає людина, тим складнішими стають форми їхнього вираження. Людина вчиться керувати своїми переживаннями та їх проявами. Почуття та емоції виконують безліч функцій: сигнальна, регулююча, функція оцінки перебігу та результатів діяльності, мобілізаційна, оцінна, пристосувальна.

У віковій та педагогічній психології молодший шкільний вік займає особливе місце: у цьому віці освоюється навчальна діяльність, формується довільність психічних функцій, виникають рефлексія, самоконтроль, та починають співвідноситися з внутрішнім планом. Це відбувається зі зміною психічних процесів (особливо в інтелектуально-пізнавальній сфері), що також веде до змін у емоційній сфері.

Вивченням особливостей емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку займалися вчені К. Бюлер, Ф. Гудинаф, А. Прихожан. Учені довели, що з початку навчання у шкільництві емоційне життя дітей істотно змінюється. Вони поступово розвивають вміння володіти своїми емоціями, хоча вони ще й можуть стримувати їх прояви. У зв'язку з цим питання вивчення та діагностика емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку актуальне та потребує постійного розвитку.

Практика навчання та розвитку дітей у початковій школі показує, що в педагогічному процесі існує очевидне протиріччя між необхідністю розвитку емоційної сфери молодших школярів і недостатньою методичною опрацьованістю педагогічних умов, які сприяють ефективному вирішенню цього завдання.

Мета дослідження полягає у вивченні психологічних та педагогічних умов, які сприяють ефективному розвитку навичок управління емоціями у молодших школярів, а також у проведенні емпіричного дослідження особливостей цих навичок.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми розвитку емоційної сфери у молодших школярів.
2. Емпірично дослідити особливості вміння управляти своїми емоціями дітей молодшого шкільного віку.
3. Розробити психологічні рекомендації щодо педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери молодших школярів.
4. Розробити програму розвитку вміння управляти своїми емоціями у дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження: емоційний розвиток дитини.

Предмет дослідження – вміння молодших школярів управляти своїми емоціями.

Методи дослідження: вивчення та аналіз психологічної, педагогічної літератури; емпіричні методи дослідження (діагностичні методики "Сюжетні картинки" Р. Калініної; методика "Емоційна піктограма" О. Ізотової); Методика «Назвіть почуття, що переживає людина» за Т. Котик; кількісні та якісні методи обробки результатів дослідження; анкета для опитування батьків щодо управління їхніми дітьми своїми емоціями; спостереження за дітьми, тема дослідження "Психологічні особливості розвитку вміння молодших школярів управляти своїми емоціями".

Наукова новизна одержаних результатів:

- розроблено програму розвитку вміння молодших школярів управляти своїми емоціями та експериментально доведено її ефективність;

удосконалено:

- техніку застосування методик для індивідуальної профілактичної та психокорекційної роботи в закладах освіти;

дістали подальшого розвитку:

- теоретичні уявлення щодо шляхів розв'язання проблеми вміння молодших школярів управляти своїми емоціями.

Практичне значення дослідження полягає в розробці програми розвитку та розробці рекомендацій для педагогічної практики та соціально-психологічної підтримки молодших школярів у формуванні здорової емоційної сфери.

Структура кваліфікаційної роботи:

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, для детального розкриття містить підрозділи, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (71 найменування) та додатків. Основний обсяг 81 сторінка. Робота містить 7 таблиць, 2 рисунки, додатки (на 6 сторінках).

РОЗДІЛ 1

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ТА МЕТОДОЛОГІЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1. Визначення поняття "емоції" та їх класифікація

Емоції є універсальними для всіх людей у всі часи і вони відіграють важливу роль у нашому житті, допомагаючи нам розуміти один одного і адаптуватися до оточуючого світу. Емоції впливають на наше почуття, фізіологію, поведінку та сприйняття навколишнього середовища. Вони виникли в процесі еволюції як механізм для задоволення актуальних потреб організму.

Класи емоцій включають настрій, почуття, афект, пристрасть і стрес. Це "чисті" емоції. Вони включені в усі психічні процеси та стани людини. У людини основна функція емоцій полягає в тому, що вони дозволяють нам краще розуміти один одного, судити про стан один одного без використання мови і бути більш налаштованими на спільну діяльність і спілкування.

Примітно, наприклад, що люди з різних культур можуть точно сприймати і оцінювати те, що говорять інші люди, а також ідентифікувати такі емоційні стани, як радість, гнів, смуток, страх, огиду і здивування.

Емоції як особливий клас психічних явищ мають кілька відмінних функцій і закономірностей: упередженість (суб'єктивність), цілісність, сумація, адаптація.

1.2. Особливості емоційної сфери молодших школярів

Початок навчання у школі відображає період інтенсивного фізичного, психологічного та інтелектуального розвитку дитини молодшого шкільного віку. В цей період відбувається перехід від соціалізації до систематичного навчання, вимагаючи мобілізації резервів організму та адаптації до нових вимог. Також, відзначається нерівномірність психофізіологічного розвитку та індивідуальні відмінності між дітьми, які потребують уваги у процесі навчання та виховання.

У молодшому шкільному віці дитина переходить до позиції школяра, відмежовуючись від ігрової активності та акцентуючи увагу на навчанні. Цей період також визначає формування емоційно-вольової сфери, яка може проявлятися через агресивність, емоційну розгальмованість або високу тривожність. Тому важливо звернути увагу на індивідуальні особливості та допомогти дітям у вирішенні їхніх емоційних та поведінкових проблем.

Емоційний розвиток дітей є складним процесом, який визначається як індивідуальними особливостями, так і зовнішніми чинниками. Також молодші школярі виявляють певні емоційні характеристики, такі як сприйнятливність до подій, емоційна забарвленість, безпосередність прояву емоцій, нестійкість та часті зміни станів та настроїв.

1.3. Розвиток емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку

Активний емоційний розвиток дітей продовжується в молодшому шкільному віці, який характеризується високою чутливістю та гнучкістю всіх психічних процесів. У шкільному середовищі, де вони взаємодіють з

однолітками та дорослими, розвиваються такі соціальні емоції, як любов до себе та співчуття.

У молодшому шкільному віці емоційний інтелект на когнітивному рівні - це характеристика об'єкта навчальної діяльності, яка відіграє провідну роль на цьому віковому етапі і проявляється у здатності дітей розуміти свої почуття та емоції і керувати ними.

Висновки до розділу 1

Емоційний розвиток дітей є складним процесом, який визначається як індивідуальними особливостями, так і зовнішніми чинниками, такими як сімейне виховання, педагогічний стиль та соціальні ситуації. Також молодші школярі виявляють певні емоційні характеристики, такі як сприйнятливність до подій, емоційна забарвленість, безпосередність прояву емоцій, нестійкість та часті зміни станів та настроїв.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВМІННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ УПРАВЛЯТИ СВОЇМИ ЕМОЦІЯМИ

2.1. Методологічне обґрунтування дослідження особливостей вміння управляти своїми емоціями

Дослідження особливостей вміння управляти своїми емоціями у дітей є складним завданням, яке стикається зі суперечностями і актуально в сучасній психологічній науці. Незважаючи на значний обсяг емпіричних досліджень, вчені ще не розробили єдиної моделі емоційного інтелекту, що ускладнює його діагностику. Література також не вичерпно описує методичний інструментарій для вимірювання емоційного інтелекту у дітей різних вікових груп. Такі дані могли б покращити теоретико-методологічні засади діагностичних методик та розширити методологічний арсенал практичних психологів.

Методика диференційованого оцінювання емоційного інтелекту дітей дошкільного віку в процесі спостереження, за І. Фаустовою. Методика ґрунтується на вибіркового спостереженні за виконанням дошкільниками

завдань у різних ситуаціях. Діагностичні показники: специфіка поведінки дитини (стриманість та яскравість емоційних реакцій, вираження емоційних станів в імітації, пантоміміці та інтонації, відповідність між засобами спілкування дитини та емоційним змістом ситуації), вербальна експресія.

Основна думка діагностичної методики "Емоційна ідентифікація" О. Ізотової полягає у виявленні та розумінні процесу розпізнавання емоцій та визначенні рівня емоційної ідентифікації шляхом застосування карток з зображенням різних емоційних ситуацій та проведення спілкування з дітьми щодо їхніх уявлень про почуття і настрої персонажів на картинках.

Обидві діагностичні методики, "Піктограма емоцій" М. Кузьміщевої та модифікований варіант методики Є. Іванової "Емоційний простір особистості", спрямовані на вивчення емоційного розвитку у дітей молодшого шкільного віку. Перша методика розглядає рівневу диференціацію адекватності кодування афективної модальності через малюнки, водночас друга зосереджується на здатності розуміти емоції, застосовуючи трирівневу шкалу для оцінювання. Таким чином, обидві методики спрямовані на виявлення та аналіз емоційних аспектів у молодших школярів, але з використанням різних підходів та оціночних механізмів.

2.2. Організація та методи дослідження психологічних особливостей розвитку емоційної сфери молодших школярів

Діагностика та експериментальне дослідження проводилася з 25 учнями, у жодного з них немає затримки розумового розвитку. *Вибірка* представлена учнями 2 та 3-х класів (12 хлопчиків, 13 дівчаток). Вік випробуваних становив 8-9 років.

Етапи дослідження:

1. Етап – вивчення теоретичних аспектів проблеми розвитку емоційного інтелекту в дітей віком молодшого шкільного віку з допомогою психогімнастики. Визначення категоріального апарату, методів та вибірки експериментального дослідження, проведення первинної діагностики рівня розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку.

2. Етап – розробка та реалізація програми розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку за допомогою психогімнастики.

3. Етап – проведення повторної діагностики рівня емоційного інтелекту у дітей віком молодшого шкільного віку, аналіз отриманих результатів дослідження, визначення ефективності програми розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку з допомогою психогімнастики.

Як діагностичний інструментарій ми використовували такі **методики**:

- методика "Сюжетні картинки" Р. Калініної;
- методика "Емоційна піктограма" О. Ізотової;
- Методика «Назвіть почуття, що переживає людина» за Т. Котик;
- анкета для опитування батьків щодо управління їхніми дітьми своїми емоціями;
- спостереження за дітьми, тема дослідження "Психологічні особливості розвитку вміння молодших школярів управляти своїми емоціями";

2.3. Аналіз результатів дослідження.

В результаті дослідження за методикою "Сюжетні картинки" Р. Калініної у 24% випробуваних (6 осіб) виявлено низький рівень емоційного ставлення до моральних норм, що свідчить про те, що у молодших школярів спостерігається відсутність емоційних реакцій, або неадекватність емоційних реакцій.

У 28% респондентів (7 осіб) виявлено середній рівень емоційного ставлення до моральних норм, це свідчить, що в молодших школярів емоційні реакції неадекватні, чи адекватні, але слабо виражені.

48% випробуваних (12 осіб) мають високий рівень емоційного ставлення до моральних норм. Це свідчить про те, що у молодших школярів емоційні реакції адекватні, яскраво виражені, проявляються у міміці, активній жестикуляції.

В результаті дослідження за методикою «Емоційна піктограма» О. Ізотової у 20% піддослідних (5 осіб) виявлено низький рівень кодування та

вербалізації емоційної модальності, це свідчить про те, що молодші школярі мають труднощі в емоційній сфері.

У 24% респондентів (6 осіб) відзначено середній рівень кодування та вербалізації емоційної модальності, що говорить про те, що молодші школярі мають незначні труднощі в емоційній сфері.

56% піддослідних (14 осіб) мають високий рівень кодування та вербалізації емоційної модальності, це свідчить про те, що молодші школярі не мають труднощів в емоційній сфері.

Таким чином, ми можемо сказати, що 52% випробуваних (13 осіб) мають проблеми в емоційній сфері. У молодших школярів спостерігаються проблеми у здатності розпізнати власні почуття та емоції, вони не можуть викликати потрібні емоції, не керують руйнівними емоціями та почуттями, не здатні розуміти емоції та почуття інших, що сприяє проблемі вибудовування конструктивного взаємини з оточуючими.

Розглядаючи результати дослідження за методикою Т. Котик «Назвіть почуття, що переживає людина» ми підсумували та, відповідно, описали наступні результати: описуючі фотографії у 10 % учнів розвинутий низький рівень коефіцієнту обізнаності зі словами, які позначають емоції людей, у 7% молодших школярів розвинутий коефіцієнт обізнаності на середньому рівні та у 83% дітей спостерігається високий рівень, проте, описуючи смайли, 7% учнів показали низький рівень, також у 7% дітей розвинутий коефіцієнт на середньому рівні та у 86% школярів високий рівень.

Дослідження спостереження за дітьми підтверджують, що вміння молодших школярів управляти своїми емоціями є процесом, що постійно розвивається. Також дослідження підтверджує важливість розвитку навичок управління емоціями у молодших школярів та необхідність подальшого дослідження в цьому напрямі для розробки ефективних психологічних підходів до підтримки їхнього емоційного розвитку.

Результати опитування вказують на різноманітність сприйняття батьками емоційного розвитку своїх дітей та їхнє ставлення до навчання

управлінню емоціями. Також опитування свідчить про важливість уваги до емоційного розвитку дітей та різноманітність підходів батьків до цього питання.

Висновки до розділу 2

За даними проведеного дослідження можна зробити висновки, що у молодших школярів спостерігаються труднощі у здатності розпізнавати власні почуття та емоції, вони не можуть викликати потрібні емоції, не керують руйнівними емоціями та почуттями, не здатні розуміти емоції та почуття інших, що ускладнює вибудовування конструктивних взаємин з оточуючими.

РОЗДІЛ 3

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

3.1. Педагогічна підтримка розвитку емоційної сфери молодших школярів

Підтримку пов'язують із поняттям супроводу, розуміють його як забезпечення умов розвитку дитини, допомогу йому у процесі входження у «зону найближчого розвитку». Психолого-педагогічне супроводження дитини у навчально-виховному процесі своєю метою має забезпечення нормального розвитку дитини (відповідно до норми розвитку у відповідному віці).

Серед завдань педагогічної підтримки навчально-виховного процесу виділяють:

- роботу щодо запобігання проблемам у розвитку дитини;
- надання допомоги дитині у розвитку, навчанні, соціалізації, у вибудовуванні відносин зі світом, що оточують (дорослими та однолітками), самим собою;
- психологічне забезпечення освітніх програм;
- психолого-педагогічне просвітництво учнів, батьків, педагогів, розвиток психологічної культури.

Безпечне та психологічно комфортне освітнє середовище взаємодія педагога з дітьми, стабільність навколишнього середовища, емоційно-активізуюча спільна діяльність вихователя з дітьми сприяють емоційному «оздоровленню». Педагогу потрібне розширення особистого емоційно-експресивного репертуару; спонукання до рефлексії власної емоційної поведінки; профілактика можливих труднощів у встановленні сприятливих емоційних контактів із дітьми; збагачення індивідуального емоційного словника.

Подолання наслідків та проявів емоційного неблагополуччя дітей має стати частиною педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери дітей в умовах ДНЗ.

Реалізація педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери дитини включає моніторинг емоційного розвитку дітей: вхідний, поточний, рубіжний, підсумковий. Моніторинг включає кількісну та якісну оцінку емоційного розвитку дітей відповідно до певних критеріїв, показників та рівнів вікового розвитку.

3.2. Реалізація психолого-педагогічних умов, які забезпечують підтримку розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку

Розвиток емоційної сфери у дітей молодшого шкільного віку потребує комплексного підходу та спеціальних психолого-педагогічних умов для ефективної підтримки. Це означає створення емоційно підтримуючого середовища, розвиток емоційної компетентності, використання ігрових методів, підтримку соціальних взаємодій та батьківське включення. Ці умови спрямовані на створення сприятливого середовища для розвитку емоційної сфери у молодших школярів та підтримку їхнього емоційного благополуччя, що сприяє не лише академічному успіху, а й загальному розвитку дитини.

Використання інтерактивних методів, таких як організація навчального співробітництва, сприяє розвитку різноманітних здібностей у дітей, таких як емпатія, самоусвідомлення, управління емоціями та спроможність до спонтанного контролю.

Для розвитку емоційного інтелекту молодших школярів необхідно використовувати концепцію інтерактивного та рефлексивного навчання. Автор обґрунтовує це положення, вказуючи на важливість співпраці та спільної діяльності у навчанні, вплив інтеракції з однолітками та вчителем на розвиток рефлексивних процесів учнів, а також на необхідність формування особистісного ставлення до життя та навчального матеріалу.

3.3. Програма розвитку вміння молодших школярів управляти своїми емоціями

На основі результатів експериментального дослідження була розроблена програма розвитку емоційного інтелекту для дітей молодшого шкільного віку. Її мета - сприяти розвитку емоційного інтелекту через психогімнастику та навчити дітей керувати своїми почуттями, підвищувати самооцінку та впевненість у собі. Програма включає 10 занять, проводиться 2 рази на місяць і розрахована з урахуванням психофізіологічних особливостей дітей. Кожне заняття містить вступну, основну та заключну частини, спрямовані на створення емоційно сприятливого середовища, розвиток емоційної сфери та підбиття підсумків відвідання. Принципи проведення занять включають безпеку, диференційований підхід, врахування вікових особливостей та рефлексію.

Висновки до розділу 3

Ефективна реалізація педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери дитини передбачає систематичний моніторинг її емоційного розвитку на різних етапах. Важливість наочного, художнього та музичного матеріалу в дошкільному та молодшому шкільному віці для формування емоційного інтелекту та розвитку соціальних навичок. Програма розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку розроблена з використанням психогімнастики, має на меті збільшення самооцінки, розвиток впевненості у собі та навичок керування емоціями через систематичні заняття.

ВИСНОВКИ

1. Сьогодні проблема розвитку здатності розуміти та управляти емоціями привертає увагу багатьох науковців у філософії, психології, соціології, педагогіці та інших гуманітарних науках, набуваючи міждисциплінарного характеру й вивчається як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. У сучасній науці здатність дітей молодшого шкільного віку розуміти та керувати своїми емоціями вважається ключовим фактором успішності в багатьох сферах життя. Вміння контролювати емоції та ефективно їх використовувати сприяє не лише поліпшенню соціальних навичок і комунікації з однолітками та дорослими, але й впливає на академічні досягнення та майбутню професійну діяльність. Зокрема, для молодших школярів ця здатність набуває особливого значення, оскільки саме в цей період закладаються основи для подальшого розвитку емоційної стійкості та адаптивності, які визначають їхній успіх у різних життєвих ситуаціях.

2. Емпірично дослідили навички управління емоціями у дітей молодшого шкільного віку. Дослідження показало, що методики «Сюжетні картинки» та методика «Емоційна піктограма» є ефективними інструментами для вивчення рівня розвитку емоційного інтелекту у молодших школярів. За даними проведеного дослідження можна зробити висновки, що у молодших школярів спостерігаються труднощі у здатності розпізнавати власні почуття та емоції, вони не можуть викликати потрібні емоції, не керують руйнівними емоціями та почуттями, не здатні розуміти емоції та почуття інших, що ускладнює вибудовування конструктивних взаємин з оточуючими.

3. Для педагогічної підтримки розвитку емоційної сфери молодших школярів ми розробили психологічні рекомендації. Педагоги можуть проводити спеціальні уроки з розвитку емоційної інтелігенції, де діти навчатимуться розпізнавати свої власні емоції, розуміти їх походження та вплив на поведінку, а також вчитися ефективно управляти ними.

Використання ігрових методів. Гра є важливим інструментом для

вивчення та розвитку емоційних навичок. Педагоги можуть використовувати різноманітні ігри та вправи, спрямовані на розвиток емпатії, співпраці та розв'язання конфліктів.

Підтримка соціальних взаємодій. Важливо стимулювати позитивну соціальну взаємодію серед дітей. Це може бути здійснено шляхом організації спільних проектів, групових завдань та спільних заходів, де діти вчаться співпрацювати та взаємодіяти. Підтримка батьківського включення. Педагоги можуть організовувати зустрічі з батьками, надавати їм рекомендації щодо спілкування з дітьми про їхні емоції та способи управління ними.

Для формування ефективної емоційно-мотиваційної координації на уроці необхідно активізувати емоційний інтелект дітей молодшого шкільного віку, розвивати їхні емоційні та інтелектуальні здібності та гармонізувати емоційно-інтелектуальні можливості учнів. Для цього розроблено методичний інструментарій розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. Для цього вчителям необхідно сприяти розвитку емоційного інтелекту та підвищенню емоційної компетентності, а також важливо забезпечити розвиток і стимулювання емоційно-інтелектуальної компетентності та емоційної креативності.

4. На основі результатів експериментального дослідження нами складено програму розвитку емоційного інтелекту у дітей молодшого шкільного віку. Мета програми полягає у розвитку емоційного інтелекту дітей молодшого шкільного віку з використанням психогімнастики; освоєння дитиною вміння керувати своїми емоціями; розвиток впевненості у собі, підвищення самооцінки. Інтеграція емоційного розвитку в загальну систему освіти молодших школярів є критично важливою для забезпечення їхнього психологічного благополуччя та соціальної адаптації. Вона допомагає дітям розвивати здатність розпізнавати, виражати та управляти своїми емоціями. Крім того, емоційний розвиток покращує соціальні навички дітей, допомагаючи їм будувати здорові взаємини з однолітками і дорослими, що є основою успішної інтеграції в суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Г. С. Вікова психологія: навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ: Центр учбової літератури, 2000. 624 с.
2. Арнольд М. Сучасний інтелект розвитку особистості. Київ: Крок, 2001. 128 с.
3. Балл Г. О., Медінцев В. О. «Особистість» як категорія і як поняття. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. За ред. С. Д. Максименка. XII. Ч. 5. 2010. С. 27 – 35.
4. Балл Г., Дригус М. Становлення особистісної ефективності школярів в онтогенетичному просторі. Київ: Педагогічна думка, 2015. 161 с.
5. Березка С. В. Особливості застосування арт-терапії в роботі з дошкільниками з порушенням інтелекту. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Т.2. С. 208 – 213.
6. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К. : ІЗМН, 2008. 204с.
7. Белова О. Б. Розвиток емоційної сфери молодших школярів у нормі та з різними видами дизонтогенезу. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка*, за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. XII. Серія: соціально-педагогічна. Аксіома, 2009. С. 2 – 12.
8. Бібік Н. М. Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Початкова школа*. 2010. № 9. С. 1 – 4.
9. Білоконна Н. І. Емоційна культура як важливий компонент професіоналізму вчителя початкових класів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Педагогіка і психологія. 2015. № 44. С. 112 – 116.
10. Борисова Т. В. Формування емоційної культури молодших школярів засобами театральної діяльності на уроках мистецтва.

Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н. В.]. Вип. 29 (2-2020). Київ: Міленіум, 2020. С. 111 – 122.

11. Бреус Ю. В. Емоційний інтелект як чинник професійного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій у вищих навчальних закладах. Київ. ун-т імені Б. Грінченка. К., 2015. 20 с.

12. Бухало О. Л. Формування емоційної культури молодших школярів у процесі психолого-педагогічної взаємодії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2011. 21 с.

13. Вальковська М. О., Сингаївська І. В. Застосування методів арттерапії для розвитку резильєнтності у дітей під час війни. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції (Київ, 07 грудня 2022 р.). К.: Університет "КРОК", 2022. С. 348 – 351.

14. Власюк М. Арт-терапія: зцілення мистецтвом. *Психолог.* 2005. № 39. С. 9 – 23.

15. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997.

16. 376 с.

17. Гончарук П. А., Сингаївська І. В. Загальна психологія: Пропедевтика (модульний підхід): Навч. посібник для студ. ВНЗ. К.: Університет економіки та права «КРОК», 2009. 220 с.

18. Гріньова О.М. Особливості використання музикотерапії в роботі з дошкільниками. *Практичний психолог: Дитячий садок.* 2015. №10. С. 25 – 31.

19. Груша Л. О. Педагогічні умови виховання емоційної культури дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. канд. пед. наук

- : 13.00.07; Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2009. 225 с.
20. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків: Віват, 2018. 512 с.
21. Демченко О. П., Драбинюк С. Ю., Іващук Н. О. Виховні можливості театралізованої діяльності у роботі з обдарованими дітьми. XV Міжнародна науково-практична конференція «Multidisciplinary academic notes. Science research and practice», 19 – 22 квітня 2022 р., Мадрид, Іспанія [Multidisciplinary academic notes. Science research and practice. Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference Madrid, Spain April 19 – 22, 2022]. С. 421 – 427.
22. Демченко О. П., Іщенко К. В., Драбинюк С. Ю., Флуд Л. М., Театралізована діяльність як засіб розвитку творчості дітей з особливими освітніми потребами. XVII Міжнародна науково-практична конференція «Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice», 03-06 травня 2022 р., Токіо, Японія [Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice Proceedings of the XVII International Scientific and Practical Conference Tokyo, Japan May 03-06, 2022]. С. 580 – 585.
23. Дерев'янка С. П. Методичні засоби діагностики емоційного інтелекту. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: Психологічні науки. Чернігів: ЧНПУ, 2015. Вип. 128. С. 95 – 99.
24. Дорошенко Т. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування емоційної культури молодших школярів засобами театрального мистецтва. Збірник наукових праць. Серія : Педагогічні науки. Херсон : ХДУ, 2008. Вип. 49. С. 229 – 233.
25. Долгий Б. М., Сингаївська І. В. Психологічні особливості прояву уваги молодших школярів. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції* (Київ, 07 грудня

2023 р.). К.: Університет "КРОК", 2023.
<https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1707>

26. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.

27. Емоційний інтелект у дитини. Джон Готтман, Джоан Деклер; пер. з англ. Х. Шиналь. Х.: Віват. 2022. 272 с. (Серія “Саморозвиток” ISBN 978-966-942-827-1)

28. Ігнатова О. Виховання самостійності у молодших школярів. О. Ігнатова. *Учитель*. 2000. № 4-6. – С. 20 – 23.

29. Інклюзивна освіта. Підтримка розмаїття у класі : практич. посіб. Тім Лорман, Джоан Деппелер, Девід Харві; пер. з англ. Київ : ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2011. 296 с.

30. Казаннікова О. В. Особливості проявів тривожності в молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Психологічні науки. 2014. Вип. 1 (1). С. 176 – 180.

31. Котик Т. М. Нова Українська Школа: теорія і практика формування емоційного інтелекту в учнів початкової школи: навчально – методичний посібник для вчителів початкової школи. Тернопіль, Астон, 2020. – 192 с.

32. Котик Т., Кежковська І. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як обов’язковий освітній результат Нової української школи. *Освітні обрії*. 2020. № 2. С. 20 – 26.

33. Кравцова І., Кравцова А. Формування емоційної культури у дітей з особливими освітніми потребами. II Всеукраїнська міждисциплінарна науково-практична конференція «*Інклюзивна освіта: ідея, стратегія, результат*». ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2022. С. 107 – 109.

34. Кравченко Т. В. Соціалізація особистості і соціальне середовище. *Теоретико-методологічні проблеми дітей та учнівської молоді*: Збірник наукових праць. Київ, 2006. Вип.9. С. 23 – 29

35. Лановик М. Б. Українська усна народна творчість. Київ: Знання, 2001. 591 с.
36. Лисогорко І. С., Сингаївська І. В. Психологічні особливості прояву самостійності молодших школярів. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей V Міжнародної конференції* (Київ, 07 грудня 2023 р.). К.: Університет "КРОК", 2023. <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2023/paper/view/1848>
37. Лобач Ю., Прибора Т. Методи виховання емоційної культури молодших школярів. *Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи*. Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника. 2017. С. 184 – 186.
38. Льошенко О. Емоційний інтелект та емоційна компетентність: проблеми співвідношення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія «Психологія. Педагогіка. Соціальна робота» (2010). № 2. С. 49 – 52.
39. Максименко С. Розвиток психіки в онтогенезі. Київ: Форум, 2002. С 307.
40. Мелесик С. В., Сингаївська І. В. Аналіз психосоматичних проблем у підлітків. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції* (Київ, 07 грудня 2022 р.). К.: Університет "КРОК", 2022. С. 293 – 296. <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1273>
41. Москвічова Ю. О., Родрігес М. І. Емоційна культура молодших школярів як педагогічна проблема. VII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми сучасної науки, суспільства та освіти». НПК-Наук. конф. Харків, 2022. С. 929 – 935.
42. Нова українська школа: основи Стандарту освіти. Львів, 2016. 64 с.
43. Обухівська А. Психологу про дітей з особливими потребами

у загальноосвітній школі : посібник. Київ : Ред. загальнопед. газ., 2012. 126 с.

44. Павелків Р. В. Вікова психологія : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 470 с.

45. Павелків Р. В. Дитяча психологія : навч. посіб. / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало. Київ: Академвидав, 2010. – 432 с. (Серія "Альма-матер").

46. Петренюк З., Ковтунець О. Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів як передумова формування успішної особистості. *Педагогічний пошук*. 2021. № 3. С. 51 – 55.

47. Савченко Ю. Розвиток емоційного інтелекту учнів молодшого шкільного віку. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2014. № 12. С. 12 – 16.

48. Садовська Х. С., Сингаївська І. В. Вплив батьківської прихильності на розвиток самостійності дошкільника. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку: тези доповідей IV Міжнародної конференції* (Київ, 07 грудня 2022 р.). К.: Університет "КРОК", 2022. С. 315 – 318.

49. Сингаївська І. В. Психологічні особливості прогнозування моральної поведінки в молодшому шкільному віці: дис. канд. психол. наук: спец. 19.00.07. АПН України, Ін-т психології. К., 1993. 149 с.

50. Сингаївська І. В., Іванова О. В. Коучинговий підхід як інструмент для встановлення довірливих стосунків між батьками і підлітками. *Вчені записки Університету «КРОК»*, 2023. № 2 (70). С. 166 – 172. - DOI 10.31732/2663-2209-2022-70-166-172

51. Софій Н. З., Онопрієнко О. В., Найда Ю. М., Пристінська М. С., Большакова І. О. Нова українська школа : poradnik для вчителя, за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.

52. Чумакова А. А. Генезис емоційної культури особистості

молодших школярів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2014. № 2. С. 149 – 154.

53. Шелестова Л. В. Діагностика індивідуальних особливостей світорозуміння учнів початкової школи. PEDAGOGICAL SCIENCES PROBLEMS OF SCIENCE AND PRACTICE, TASKS AND WAYS TO SOLVE THEM. 2022. С 7.

54. Шелестова Л. В. Метод спостереження у дослідженні індивідуальних особливостей нервової системи молодших школярів. PEDAGOGICAL SCIENCES THEORETICAL AND SCIENCE BASES OF ACTUAL TASKS 2022. 431 с.

55. Шинкарук В. І. Філософія освіти в сучасній Україні. Київ: ІЗМН, 1997. 544 с.

56. Шпак М. Емоційна культура вчителя як чинник гуманізації педагогічної освіти. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія : Педагогіка. 2009. № 5. С. 49 – 52.

57. Шпак М. Емоційний інтелект в контексті сучасних психологічних досліджень. *Психологія особистості*. (2011). № 1(2). С. 282 – 288.

58. Шпак М. М. Вікові особливості розвитку емоційного інтелекту молодших школярів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (68), Issue: 164, 2018 Maj. P 72 – 77.

59. Carl Rogers'. On Becoming a Person. A Therapist's View of Psychotherapy p. 420, 2016

60. Demchenko O., Stakhova I. European experience in organizing theatrical activities in primary school teachers training (based on the results of the Jean Monnet Module Project 620252-epp-1-2020-1-uaeppjmodule). 2022. *Scientific Journal of Polonia University*. Vol. 51. No 2. P. 31–39. URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/issue/view/58>

61. Eric Homburger Erickson. Identity and the Life Cycle NORTON

& COMPANY o INC New York, 2007.

62. Gordon S. L. The socialization of children's emotions: Emotional culture, competence, and exposure. *Children's Understanding of Emotion*. Cambridge University Press. Cambridge, 1989. P. 319 – 349.

63. Jean Piaget .*The Language and Thought of the Child*. Taylor & Francis, p.320, 2004.

64. Ross E. *Social control. A survey of the foundations of order* Edward Ross New York : The Macmillan Company, 1908